

FORENINGENS UDGIVERVIRKSOMHED

OM den litterære Virksomhed, som Forening for Boghaandværk har udfoldet gennem 25 Aar, siger Foreningens Formand i sine Erindringer, at den var et »trøgt« Arbejde. Man forstaaer Meningen ogsaa uden at kende Ordet: det var et drøjt Arbejde at skaffe Stof til Veje til den Række af Skrifter, der sammen med Møder, Foredrag og Udstillinger havde den Opgave at etablere en Forbindelse mellem Foreningen og dens Medlemmer.

De, der mindes de 25 Aar, vil da heller ikke have glemt den lange Længsel, hvormed de ofte maatte imødesee »Bogvennens« Modtagelse. Det blev tydelig nok bestandig vanskeligere at sætte de Kræfter i Bevægelse, hvoraf man kunde vente sig Bidrag til Foreningens Aarbog. Men ser man nu tilbage over Foreningens 25aarige litterære Virksomhed, er denne dog ganske anselig. Der er først de to statelige Bind af Aarsskriftet, derefter de ti Bind af »Bogvennen« og udenfor disse Rækker de selvstændige Enkeltskrifter med Bruuns Undersøgelser om Bogtrykkerkunstens Opfindelse i Spidsen.

Overensstemmende med deres Herkomst henvendte alle disse Bind sig ikke blot til Forstanden, men til Øjet og var vel ogsaa hos deres særlige Publikum saa heldige at finde Forstaaelse i begge Retninger. Allerede i den første af Foreningens Publikationer, i Bruuns Undersøgelser om Bogtrykkerkunstens Opfindelse, var der et typografisk Anslag, som følte kraftigere end det dengang gængse. Formatet var stort, Papiret svært, Margenen bred, stateligt indrammende Kolumnen, hvis Skrift, en »Renaissance« fra *Genzsch & Heyse*, var en hel Del smukkere end de Skrifter, som den Gang bød os i danske Bøger og for Resten ogsaa i tyske og franske. Fem og tyve Aar senere kan dette Anslag synes os spinkelt nok. Navnlig er Titelbladet af en temmelig tynd Virkning, og Fortalens Kursiv danner med sin store Udslutninger og rigelige Indrykninger en temmelig mager Sats. Men man maa huske, hvor man holdt. Man holdt ved slet tysk Skrift og spæd og holdningsløs Sats. I Sammenligning hermed var Foreningens første Bog et stort og betydningsfuldt Fremskridt.

Typografisk var dermed Tonen anslaaet for de følgende af Foreningens Publikationer; en Form var funden og blev ikke fravegen foreløbig. Det første Bind af Aarsskriftet var i et lidt andet Format, men sat med samme Skrift og uden væsentlige Ændringer i Skydningen. Under nogle sorte Kruseduller, som Hans Tegner havde tilføjet til Foreningens Bomærke paa Titelbladet, skjulte der sig dog maaske en Erkendelse af, at i hvert Fald dette trængte til Kraft. Det gjorde det nu virkelig. Thi det efterfulgtes af et Blad, hvori der

i Sandhed ikke var sparet paa Sværten, nemlig Th. Bindsbølls Titelblad til Bruuns Afhandling om Gotfred af Ghemen. I og for sig er dette Blad maaske det ypperste af alle Blade i nyere dansk Boghaandværk. Det har det Fortrin intet at forestille, at være slet og ret Ornament, at være udelukkende dekorativt, alene til Øjnenes Forlystelse, og det virker, som det skal, med en ganske overordentlig Kraft. Men unægtelig her med en ikke videre velberegnet Kraft. Thi Bogens Sats blegner for denne Sværte, som den for Resten blegner ogsaa for de indstrøede Gengivelser af gamle Bogtrykkermærker, Træsnit og Skriftprøver, der højst eftertrykkeligt paapeger Magerheden og Marvløsheden i den moderne Sats.

Bedre tjent var denne Sats med de lette og elegante Tegninger, hvormed Hans Tegner i 2det Bind af Aarsskriftet smykkede den største af Afhandlingerne, thi skønt den lidt kalligrafiske Tegne-maade med de traadtynde Linjer ikke længere tilfredsstillende vor Smag for slaaende dekorative Virkninger, havde den det Fortrin at være smagfuldt sammenstemt med Skriften. I øvrigt synes heller ikke Tegner at have været sig rigtig bevidst, at denne Skrift kun relativt set var kraftig. I hvert Fald lod han i Omslaget til Foreningens nye Publikation, »Bogvennen«, Bogtrykkets og Bogbindets symbolske Stedmoderblomster flyde i en mægtig Klat Sværte, der ligesom Bindsbølls Titelblad anslog en langt voldsommere Tone end heldigt for Indtrykket af den efterfølgende Tekst.

Fra »Bogvennen« daterer sig ellers en Stræben efter Simpelhed og Enkelhed, som man i hvert Fald nu forstaar at paaskønne. Thi har man oplevet alle de overflødige og anstrengte Bogprydelser fra de senere Aar, maa man prise, at »Bogvennen« gennem samtlige Aargange – Omslaget fraregnet – var fri for alle Billeder, som ikke naturligt knyttede sig til Teksterne. Man kan synes, at Foreningen alt for længe vedblev at benytte den Skrift, hvormed den startede sine Publikationer, og hvis Lidenhed og Magerhed blev mere og mere indlysende, alt som Kendskabet steg til de Fordringer, Boghaandværket i Mellemtiden undergik i Udlandet under Indflydelse af William Morris og hans Efterfølgere. Men serievis betragtede er det naturligvis paa den anden Side en Fordel ved »Bogvennens« Bind, at de alle har samme Fysiognomi. Og desuden har Foreningen jo i sine senere særlige Publikationer vist, at den var sig de Fremskridt vel bevidst, som Skrift og Sats i de senere Aar har undergaaet ude i Verden. Fra 1905 har vi den nydelige Udgave paa haandgjort Papir af Blichers »Landsbydegnens Dagbog«. Fra 1907 den endnu smukkere Udgave af Niels Palladius' »Om Drukkeskab«. Fra 1909 endelig den smukkeste af alle Foreningens Bøger, Carl Elberlings »Breve fra en Bogelsker«. Det er gamle og mærkelige gode Udhævnings skrifter fra Genzsch & Heyse, der i disse Bøger ved et lykkeligt Indfald af Hendriksen er gjort til Brødskrifter. Resultatet er smukt allerede for den »fede Schwabacher«s Vedkommende, der blev anvendt i Blichers Bog og delvis ogsaa i Palladius'.

end bedre dog er Resultatet af »Plantin'en«, hvormed der i Elberlings Bog er skabt en i alle Henseender ganske mønsterværdig Side.

Hvad nu *Indholdet* af Foreningens Publikationer angaar, da nytter det selvfølgelig ikke at søge noget systematisk Litteratur-Udvalg i Foreningens faatallige selvstændige Skrifter, og sandt at sige er der heller ikke megen Systematik i Emne-Valget af Aarbøgernes Afhandlinger. Ofte har aabenbart Tilfældet raadet over det blandede Stof i disse. Men søger man for sin Tanke at ordne de mange Afhandlinger i de to Bind af »Aarsskriftet« og de ti af »Bogvennen«, maa man dog med Taknemmelighed erkende, at der i disse Skrifter er samlet vægtige Bidrag fra næsten ethvert af Boghaandværkets og Bibliotheksvidenskabens mange Omraader. Besidder man disse Bøger, og gør man sig den Ulejlighed at læse dem, kan man paa enkelte af disse Omraader blive ligefrem lærd ved deres Hjælp.

Til DET ÆLDSTE BOGHAANDVÆRKS Belysning har saaledes (1896*) *H. O. Lange* bidraget med en livfuld og letlæst Afhandling om Boghaandværket i det gamle Ægypten. Man kan her læse om Skrivers og Skrivekunstens Rolle og Betydning i det ældgamle Samfund, om Papyrusbladenes Tilberedelse, om de forskellige Skriftarter og meget andet, som hører ind under det uopslidelig underholdende Emne.

Til vort Kendskab til de MIDDELALDERLIGE MANUSKRIPTER har dernæst (1901-03) *A. A. Bjørnbo* ydet et højst bemærkelsesværdigt Bidrag med en Artikel, hvori han paaviser, at man i Billederne i »Hamborger-Bibelen« i det kgl. Bibliothek kan følge et middelalderligt Pergamethaandskrifts Tilblivelse fra det Øjeblik, hvor Munken køber sit Pergament, og indtil han i sin Celle sidder fordybet i Læsningen af det færdige Manuskript. Man ser i de ledsagende Billedgengivelser Skriveren snitte de store Huder til; man ser ham glitte Pergamentet med Pimpsten; man ser ham liniere det og sluttelig beskrive og smykke det. Der kendes fra andre middelalderlige Manuskripter Enkeltfremstillinger af lignende Art, men næppe en saa fuldstændig Række som denne, hvis Fremdragelse derfor hører til Foreningens bedste Fortjenester**.

Om Boghaandværket paa det følgende Udviklingstrin, om DE XYLOGRAFEREDE BØGER søger man mærkelig nok desværre forgæves Oplysning i Foreningens Skrifter. Men til Gengæld er jo GUTENBERGS OPFINDELSE behandlet indgaaende i Bruuns Bog og dens Forplantning til Norden og andet Steds i flere større Afhandlinger. Det er meget klogt og ogsaa ærefuldt for Foreningen, at den har befordret saadanne Arbejder i Trykken som *Bruuns* om Gotfred af Ghemen (1890), *H. O. Langes* om Lübecker-Bogtrykkerne Lucas og Matthæus Brandis, »Bidrag til Lübecks Bogtrykker-

* Udgivelsesaaret, som her og i det følgende findes anført i Parantes, refererer sig til det paagældende Bind af Foreningens Aarbøger, for 1890 og 1891 til Aarsskriftet; for de efterfølgende Aar til »Bogvennen«.

** Artiklen er oversat og trykt med Benyttelse af »Bogvennen«s Billeder i »Zeitschrift für Bücherfreunde«, 1907-8.

historie i det femtende Aarhundrede« (1893 og 1895), Overrabbiner, Prof. *Simonsens* om hebraisk Bogtryk i ældre og nyere Tid (1900). Ganske vist var intet heraf let Lektüre for den, der greb de paa-gældende Aarbøger ved deres Fremkomst. Men det er Førstehaands-Undersøgelser, som Fremtidens Forskere atter og atter vil søge tilbage til, og som vil give Foreningens Skrifter deres Standard-Værd ned gennem Tiderne.

Ogsaa nogle Artikler om BOGTRYKKETS TEKNIK vil sikkert ofte blive raadspurgte i Fremtiden, eftersom de skyldes en saa vanskelig erstattelig Fagmand som *Emil Sørensen*. Han har skrevet dels om de typografiske Skriftsystemers Udvikling (1900), dels om Sættemaskine-Spørgsmaalets Løsning (1897). Endelig er enkelte af DE STORE BOGTRYKKERE blevne behandlede i Aarbøgerne, Plantin af *Gigas* (1900), Morris af *Hendriksen* (1896), – E. H. Berling af *C. Nyrop* (1897). Berlings Navn kan se noget snurrtigt ud i denne Sammenhæng; men der knytter sig til dette Navn de anseeligste Fortjenester af vor Bogavl. Saaledes har Berling bl. a. trykt »Den danske Vitruvius«, der visselig er en af de smukkeste danske Bøger fra det 18de Aarhundrede.

Hermed turde være nævnt de væsentlige Bidrag til det gamle Boghaandværks og Bogtrykkerkunstens Historie, som er spredte i Foreningens Skrifter. Ser man derefter hen til, hvad disse har indeholdt om ILLUSTRATIONSKUNST, da har de ogsaa i saa Henseende bragt Afhandlinger af blivende Betydning. Saaledes har de givet *Gigas* Lejlighed til at skænke os sin udstrakte Viden om venetiansk Bogillustration i Træsnit indtil Aar 1500, nedlagt i to store Artikler, hvoraf den første (1894) omfatter Figurkompositionerne, medens den anden (1901-03) behandler den egentlige Bog-Ornamentik*. Herhen hører ogsaa nærmest *Sørensens* Artikel om Congreve-Tryk (1897) og mange af de mindre Artikler, hvori, ofte i en prisværdig kort og fyndig Form, er meddelt Nekrologer over fremmede og danske Bogkunstnere (derunder *Bernh. Olsens* udmærkede Artikel om Kittendorff). Særlig rigt paa saadanne Nekrologer som Følge af de store Tab, vor Bogkunst har lidt i de senere Aar, var »Bogvennen«s sidst udkomne Bind (1907-10), der ogsaa af den Grund kan fremhæves her, at det næsten udelukkende er viet de danske Tegnere og deres Forsøg i grafisk Kunst. Her har Mag. *Sigurd Müller* skrevet om nogle sjældne danske Raderinger, *Karl Madsen* om nogle danske Litografier og Autografier, medens Tegninger af Frølich, Krohn, Jerndorff, Bindsbøll og F. Henningsen smykker Resten af Heftet som Illustrationer til de smukke Mindesruner, *F. Hendriksen* har ristet om de paagældende Kunstnere. Men Aarbøgernes vægtigste Bidrag til dansk Bog-Illustrations Historie er den Fortegnelse over Frølichs Illustrationer, Raderinger m. m., som skyldes et Samarbejde af *Pietro Krohn* og *Hendriksen*.

* Ogsaa disse Artikler er oversatte og trykte med »Bogvennen«s Billedstof i »Zeitschrift für Bücherfreunde«, 1904-5.

Ikke blot er denne Fortegnelse, takket været Frølich's herlige Tegninger og deres ypperlige Gengivelser, et af de mest øjenfængslende Afsnit i Aarbøgerne, men ogsaa et af de nyttigste. Et kolossalt Arbejde er her gjort paa grundlæggende Maade, et uundværligt Hjælpe-middel skabt for Samlere af Frølich's Blade, en Oversigt lagt til Rette for al fremtidig Bedømmelse af Frølich og navnlig af hans enorme Frodighed som Bogkunstner.

Tidligt – saa tidligt, at et Tillæg i høj Grad tiltrænges – forsøgte Foreningen at samle de danske EX-LIBRIS. Forsøget blev gjort allerede i Aarsskriftet 1891, efter at man Aaret forud havde samlet Hans Tegnernes Trykker-, Forlægger- og Forenings-Mærker. Først senere er Sansen for smukke Bomærker vaagnet rigtigt, og bl. a. har, som bekendt, Th. Bindsbøll udført et stort Antal udmærkede Blade af denne Art. Ved at sammenstille disse og andre nyere danske Kunstneres Arbejder fra dette Omraade vilde et kommende Bind af »Bogvennen« udfylde et virkeligt Savn.

Til det bedste, Aarbøgerne har bragt, hører en Række Artikler om BOGBINDETS HISTORIE OG TEKNIK i ældre og nyere Tid. Om de danske Bogrygge i det sidste hundred Aar skrev med sjælden Indsigt i Emnet *Anker Kyster* (1894). Om nogle af de gamle Bind i det kgl. Bibliothek, derimellem de nederlandske blindtrykte, skrev *H. O. Lange* (1897). Om Bindene fra Tycho Brahes Bogbinderi skrev *Gigas* (1900). Om et Par Bogbind fra Henrik II's Tid og om Grolier og hans Samtid *Carl Elberling* (1890 og 1893). Alle disse Artikler er populært anlagte og lette at læse. Men over de andre hæver sig Elberlings ved deres fortryllende indtagende Stil. Selv har Elberling et Sted citeret en bekendt Ytring af Ch. Nodier, lydende omtrent saaledes, at næst efter at eje Bøger er der intet saa morsomt som at snakke om dem. Nøjagtig det samme finder han aabenbart selv. Mange andre har skrevet ud fra lige saa megen Viden om Bøger, som han (endskønt hans Viden i saa Henseende er usædvanlig stor). Men ingen har skrevet med saa hyggeligt et Hjerte for dem. Man læse f. Eks. hans Artikel om at vaske gamle Bøger (1893). Det hører til Forening for Boghaandværks allerbedste Gerninger, at den paa Elberlings 75aarige Fødselsdag genoptrykte denne Artikel og de andre »Breve fra en Bogelsker« i et særligt Bind. Indtil videre er disse Breve den mest underholdende Læsning, der paa Dansk eksisterer om Bøger.

Havde Foreningen forføjet over flere Forfattere med Elberlings lykkelige Evne til at levendegøre Stoffet, vilde den sikkert have hvervet mange for den ædle Sport AT SAMLE BØGER, hvorom jeg i øvrigt selv, vist uden meget Held i den nævnte Retning, i 2det Bind af »Aarsskriftet« skrev en stor Artikel. Indtil Dato er denne Artikel den eneste Vejledning paa Dansk for private Bogsamlere, og i Betragtning af, at disse sluttelig er Boghaandværkets egentlige Bærere, burde Foreningen i sine Aarsskrifter maaske have været mere hensyntagende til dem. Men med de lange Mellemrum, hvormed Aar-

bøgerne udkom, var det vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at gøre dem saa aktuelle, som et egentligt Bogtidsskrift bør være. Saaledes kunde de f. Eks. ikke bringe Budskaber om forestaaende BOG-AUKTIONER eller Resultater af nylig afholdte. Derimod indeholder de talrige Beretninger fra BOG-UDSTILLINGER, og med Hensyn specielt til DANSK BOGKUNST PAA UDSTILLINGER I UDLANDET giver de en Udsigt, hvori vistnok intet mangler. Endda er deres Rubrikker endnu ikke alle nævnte. Under SÆRLIG BIBLIOGRAFI indgaar saadant som *Jul. Clausens* Artikel om H. C. Andersens Skrifter (1894) og samme Forfatters morsomme Bidrag til ABC-Litteraturen (1896). Under BOGHANDEL *Gigas'* Bidrag til Dansk Boghandels Historie (1895). Under BIBLIOTHEKER den smukke og monumentalt illustrerede Artikel-Række, hvormed *H. O. Lange*, *C. Nyrop* og *Hendriksen* (1904-06) fejrede det kgl. Bibliotheks Indflytning i den ny Bygning. Under BIBLIOTHEKARER *Ehrencron-Müllers* Nekrolog over Johs. Vahl (1900) og *H. O. Langes* om Chr. W. Bruun (1904-06). Under BOGSKOLER *Hendriksens* grundlæggende Afhandling (1891) »Om Fagskoler for Haandværk og en dansk Skole«. Og endelig kommer dertil Kuriosa som *H. O. Langes* »En dansk astrologisk Tabel« (1893), *Høffdings* »Hidtil ukendte Billeder af Søren Kierkegaard« (1895), *Schorns* »Om Oprindelsen til Ordet Ballhornisere« (1898-99) og mange andre mindre Artikler, som vanskeligt eller slet ikke lader sig indordne under Rubrikker, men gaar ind under Begrebet DIVERSE. —

Jeg skal lade det være usagt, om nærværende Forsøg paa nogen Ordning af det spredte Stof i Foreningens Skrifter kan lette Læseren Oversigten over disse. Men selv er jeg ikke blind for, at Metoden har haft sine Skavanker, og at jeg sluttelig bør lade Rubrikkerne falde og Afhandlingerne blande sig paa ny i Bevidsthederne for at blive til Bind, saaledes som de udgaves af Foreningen. Thi i Modsætning til det store Flertal af vore Dages danske Bøger, der er en Storindustri maskinmæssige Produkter, var Foreningens Aarbøger Bogkunst og har Krav paa at ses som saadan. Gennemblader man disse Bind, kan man ikke undgaa at se, at det i første Række er det kgl. Bibliotheks Mænd, Chr. Bruun, H. O. Lange, Carl Elberling, E. Gigas m. fl., de skylder deres Rigdom paa gediegent Indhold. Men for dette Indholds Fremtræden i en Form, der var en Forening for Boghaandværk værdig, fortjener Udgiveren hele Æren. Det er ham, der har ordnet alle disse Bind og udstyret dem med de mange smukke Billeder, der, bødende paa Tørheden i meget af Stoffet, har gjort det til en Nydelse at blade i Bøgerne. Man se f. Eks. Udstyrelsen af Artikel-Rækken om det kgl. Bibliothek! Med hvilken Omsorg er ikke Billederne samlede, hvor virkningsfuldt er de ikke stillede paa Plads! Eller Krohns Fortegnelse over Frølichs Arbejder! Hvor finder man i en lignende Fortegnelse saa velvalgt et Billedstof ordnet med saa megen Forstand og Smag? Og saaledes kunde man blive ved at nævne Eksempler paa den skønsomme Iver, hvormed

Udgiveren har omfattet sit Hverv overfor disse Aarbøger. Han har, for at bruge et Ord af ham selv, aldrig nøjedes med, hvad Dagen og Vejen krævede, men sat sin stærke Vilje og sin smukke Tro i Dagens og Vejens Sted. Naar sligt sker paa Prent, med Bistand af Sværte og Bogtryk, skal det nok blive staaende gennem Tiderne.

EMIL HANNOVER

